

DAY HỌC ÂM NHẠC NHẪM PHÁT HUY TƯ DUY SÁNG TẠO CỦA HỌC SINH

• **LÊ ANH TUẤN**

Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam

Trên thế giới, trong môi trường giáo dục, người ta luôn chú trọng phát huy tư duy sáng tạo của học sinh (HS), đó là nhiệm vụ mà mọi môn học, mọi giáo viên (GV) đều phải thực hiện. Luật Giáo dục (2005) cũng đặt ra nhiệm vụ phát huy tư duy sáng tạo của HS (Điều 5): Phương pháp giáo dục phải phát huy tính tích cực, tự giác, chủ động, tư duy sáng tạo của người học; bồi dưỡng cho người học năng lực tự học, khả năng thực hành, lòng say mê học tập và ý chí vươn lên.

Day học Âm nhạc ở Tiểu học và Trung học cơ sở (THCS) có nhiều thuận lợi để phát huy tư duy sáng tạo của HS, bên cạnh chức năng giáo dục thẩm mỹ, nghệ thuật âm nhạc còn đề cao chức năng sáng tạo. Mọi tác phẩm âm nhạc khi đến với người thưởng thức đều qua 3 lần sáng tạo, đó là sự sáng tạo của người sáng tác, người biểu diễn và người thưởng thức. Người thưởng thức sáng tạo âm nhạc bằng phản xạ tự nhiên, thông qua hình tượng âm nhạc, mỗi người đều liên tưởng tới hình ảnh khác nhau và xuất hiện những cảm xúc riêng biệt.

1. Thế nào là HS có tư duy sáng tạo trong học tập

Học sinh có tư duy sáng tạo là những HS biết suy nghĩ, biết tìm tòi và làm được những điều mới mẻ. Trước các vấn đề cần giải quyết, HS tìm được những giải pháp và cách làm mới, khác với mọi người.

Theo thang Bloom đã chỉnh sửa vào năm 2001 (Anderson và Krathwohl, 2001), sáng tạo là cấp độ tư duy cao nhất trong 6 cấp độ: ghi nhớ, hiểu, áp dụng, phân tích, đánh giá, sáng tạo.

Sự sáng tạo của HS nhằm đem lại kết quả học tập tốt hơn. Sáng tạo trong học tập là điều cần thiết nhưng phải đảm bảo tính giáo dục và tính phát triển. Nhà trường và GV cần loại bỏ những sáng tạo có hại hoặc gây ảnh hưởng xấu, cần hướng những sáng tạo tích cực của HS để thu được kết quả học tập tốt hơn.

2. Vì sao HS phải phát huy tư duy sáng tạo

Tư duy sáng tạo sẽ đem lại những tiến bộ cho bản thân HS, lớp học, nhà trường và xã hội, cụ thể là:

- Giúp HS phát triển trí tuệ, nhận thức và phát triển các năng lực riêng biệt.
- Giúp HS ghi nhớ kiến thức lâu hơn, các em thường nhanh chóng quên những kiến thức được học nhưng lại nhớ rất lâu những điều tự mình làm được.
- Làm môi trường học tập trở nên đa dạng, phong phú và tốt đẹp hơn.
- Để HS bộc lộ bản thân, bộc lộ quan điểm thẩm mỹ.
- Phát triển tính tự lập và hứng thú học tập của HS.
- Phát triển nhân tài cho đất nước.

3. Day học Âm nhạc nhằm phát huy tư duy sáng tạo của HS

Có hai yếu tố để phát huy tư duy sáng tạo của HS, đó là cách tổ chức dạy học của GV và hoạt động học tập của HS. Hai yếu tố này phải được phối hợp chặt chẽ, logic và hiệu quả.

a. Cách tổ chức dạy học của GV

Muốn phát huy tư duy sáng tạo của HS, trước hết GV phải thể hiện khả năng sáng tạo trong cách tổ chức dạy học của mình. Đây là một số hoạt động dạy mang tính sáng tạo của GV:

- Thay đổi trình tự các nội dung trong tiết học: Tiết học có 2-3 nội dung, GV có thể dạy theo đúng trình tự hoặc thay đổi, làm sao vẫn đảm bảo việc dạy đúng, đủ các nội dung và rõ trọng tâm. Sự thay đổi này làm HS thấy hứng thú hơn và tránh được kiểu học tập khuôn mẫu, cứng nhắc.
- Thay đổi trình tự các bước trong quy trình dạy hát hoặc tập đọc nhạc (TĐN): Quy trình dạy hát có 7 bước, 3 bước cuối không được thay đổi trình tự là tập hát từng câu, hát cả bài và củng cố kiểm tra. Tuy nhiên, 4 bước đầu là giới thiệu bài

hát, tìm hiểu về bài hát, nghe hát mẫu và khởi động giọng, GV có thể thay đổi cách thực hiện. Sự thay đổi này không ảnh hưởng đến hiệu quả học tập của HS mà còn làm các tiết học trở nên sinh động hơn, hấp dẫn hơn.

- Tổ chức đa dạng các hình thức học tập (cá nhân, cặp, nhóm, tổ, HS nam, HS nữ), phát huy sự tương tác giữa GV và HS. Tạo điều kiện cho HS được tự do để suy nghĩ nhiều hơn, thảo luận nhiều hơn, thực hành nhiều hơn và hoạt động nhiều hơn. Đặc biệt, cần nâng cao kĩ năng tổ chức hoạt động nhóm cho HS, GV phân công các nhóm thực hiện nhiệm vụ mang tính sáng tạo, ví dụ chuẩn bị và trình bày một nội dung của tiết học. Hoạt động này có thể áp dụng khi dạy các dạng bài: kể chuyện âm nhạc, giới thiệu nhạc cụ, nhạc lí, âm nhạc thường thức...

- Sử dụng phù hợp và hiệu quả các phương pháp dạy học như đàm thoại, trực quan, thảo luận, trò chơi, đóng vai, trình diễn... để phát huy tính tích cực và sự sáng tạo của HS.

- Sáng tạo trong việc chuẩn bị đồ dùng dạy học, như tranh ảnh minh họa, các nhạc cụ gõ, album âm nhạc, tài liệu học tập... Khai thác, sử dụng Internet và công nghệ thông tin trong dạy học Âm nhạc.

- Ngoài dạy học trên lớp, GV có thể tổ chức cho HS học tập ở ngoài trời, đi tham quan, xem biểu diễn... Nhận thức của HS sẽ được mở rộng, sự sáng tạo sẽ phát triển trước thực tiễn cuộc sống và môi trường học tập mới.

b. Hoạt động học tập của HS

Những hoạt động học tập của HS như: nghe GV giảng bài; đọc SGK, tài liệu; quan sát tranh ảnh, đồ dùng dạy học; xem băng đĩa hình có mục tiêu chính là thu nhận thông tin. Những hoạt động học tập nhằm củng cố thông tin và phát huy tư duy sáng tạo của HS là: trả lời câu hỏi của GV, của bạn học; hỏi GV và bạn học; làm bài tập, thực hành; viết văn; vẽ tranh; tham gia trò chơi; trình diễn; tưởng tượng...

Yếu tố đầu tiên nhằm phát huy tư duy sáng tạo của HS là các em cần được tự do, tự chủ hơn trong học tập, bên cạnh đó HS cần tham gia học tập Âm nhạc có hệ thống và khoa học mới phát huy được sự sáng tạo. Một số hoạt động cần chú trọng là:

- *Cảm thụ bài hát và bản nhạc:* Nhận thức thẩm mĩ của HS về bài hát hoặc bản nhạc luôn

có sự khác biệt và GV không nên đưa ra khuôn mẫu trong cách cảm nhận. GV không thể yêu cầu các em phải yêu thích một bài hát và cũng không nên áp đặt cảm nhận của người này lên người khác. Chỉ cần gợi mở, khuyến khích HS tìm hiểu và trình bày những cảm nhận riêng của mình. Tạo điều kiện để các em nói lên cảm nhận về bài hát, ví dụ như: bài hát có hay không? có thích bài hát không? bài hát nhanh hay chậm? sôi nổi hay tình cảm? khó hay dễ hát? bài hát thuộc thể loại hành khúc, sinh hoạt, vui chơi, lao động hay trữ tình?...

- *Dàn dựng và trình bày bài hát:* HS cần được tự do khi lựa chọn hình thức trình bày bài hát (đơn ca, song ca, tốp ca), lựa chọn cách hát (hát nổi tiếp, đối đáp, hát có lĩnh xướng, hát bè, hát duỗi...), lựa chọn cách gõ đệm phù hợp với đặc điểm, tính chất của bài hát (gõ đệm theo phách, theo tiết tấu lời ca, theo nhịp, gõ đệm với hai âm sắc) và sáng tạo động tác nhẩy múa minh họa cho bài hát. Với HS lớp 1, 2, 3, GV cần hướng dẫn các em kĩ năng trình bày bài hát, nhưng với HS lớn hơn, nên tạo điều kiện để các em phát huy tính tích cực và năng lực sáng tạo của mình.

Khi trình bày bài hát, GV cũng nên khuyến khích HS thể hiện sự tìm tòi trong cách nhắc lại đoạn nhạc, câu nhạc, sáng tạo trong cách mở đầu và kết thúc bài hát.

- *Viết lời mới cho bài TĐN:* Trong tiết ôn tập, GV có thể yêu cầu HS viết lời mới cho bài TĐN với các chủ đề tự chọn. Việc này gồm các bước: HS đọc thuần thục giai điệu bản nhạc, chọn chủ đề, chọn ngôn ngữ với dấu thanh (huyền, sắc, nặng, hỏi, ngã, không dấu) cho thích hợp với cao độ từng nốt nhạc; GV góp ý, điều chỉnh cách viết lời của HS, chọn lời hát hay do HS sáng tác và trình bày trước lớp để đồng viên, khuyến khích sự sáng tạo của các em.

- *Viết lời mới cho bài hát:* Viết lời mới không phải là hoạt động thường xuyên diễn ra trong tiết học Âm nhạc. Tùy thời gian và điều kiện, GV có thể hướng dẫn HS viết lời cho bài dân ca hoặc bài hát nước ngoài. Không nên yêu cầu HS viết lời cho bài hát thiếu nhi, vì phần âm nhạc và lời ca của chúng đã rất hoà quyện. Mặt khác, viết lời mới cho bài hát thiếu nhi có thể bị coi là vi phạm bản quyền tác giả.

- *Viết lại nội dung của bài hát* dưới dạng một đoạn văn ngắn.

- *Xây dựng hình tiết tấu và sáng tác giai điệu:* Với học sinh THCS, khi dạy về các loại nhịp $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$, $\frac{6}{8}$ hoặc các kí hiệu âm nhạc, GV cần phát huy sự sáng tạo của các em qua những bài tập xây dựng hình tiết tấu và sáng tác giai điệu. HS thực hiện một số bài tập có độ khó từ thấp đến cao. Ví dụ:

Bài tập 1: Dùng 1 nốt trắng, 4 nốt đen, 4 nốt móc đơn để xây dựng hình tiết tấu gồm 4 nhịp $\frac{2}{4}$.

Mục tiêu của bài tập để HS xây dựng hình tiết tấu dựa vào những nốt nhạc cho trước, giống như ghép vần từ những chữ cái. Với những nốt nhạc trên, các em sẽ làm được bài tập với nhiều kết quả khác nhau.

Bài tập 2: Dùng 1 nốt trắng, 4 nốt đen, 4 nốt móc đơn để viết 4 nhịp $\frac{2}{4}$ cao độ dùng các nốt Đô Rê Mi.

Bài tập 3: Viết 4 nhịp $\frac{2}{4}$ với các nốt nhạc tự chọn về cao độ và trường độ.

Bài tập 4: Viết 8 nhịp $\frac{2}{4}$ với các nốt nhạc tự chọn về cao độ và trường độ, trong đó sử dụng các kí hiệu: dấu lặng đen, lặng đơn, dấu nốt, dấu chấm dôi.

GV nên hướng dẫn HS thực hiện bài tập từ dễ đến khó, để các em biết cách làm phù hợp với khả năng. Nếu có điều kiện, GV đàn những giai điệu do HS sáng tác, các em sẽ thấy hứng thú với bài tập này và có thêm kinh nghiệm để viết giai điệu được hay hơn.

Trong thực tế, đã có nhiều học sinh THCS sáng tác được những bài hát hoàn chỉnh. Bài hát của các em thể hiện sự hồn nhiên, trong sáng với cảm xúc chân thật, sinh động. Có thể những sáng tác đó còn chưa hay và khó để lại dấu ấn trong âm nhạc, nhưng GV cần trân trọng thành quả lao động của HS, vì qua những hoạt động này, âm nhạc sẽ ghi lại dấu ấn sâu đậm trong nhận thức của các em.

- *Vẽ tranh:* Khi học bài hát, nghe bản nhạc hoặc nghe một câu chuyện âm nhạc, HS có thể vẽ tranh để diễn tả cảm nhận của mình về nội dung, ấn tượng của mình về tác phẩm đó. Hoạt động này vừa là sự tích hợp giữa môn Âm nhạc và Mĩ thuật, vừa phát huy hiệu quả tư duy sáng tạo và năng lực thẩm mĩ của HS.

HS có nhu cầu vẽ những bức tranh thể hiện sở thích của mình như các nhân vật yêu thích, minh họa câu chuyện cổ tích, các loài vật, cảnh thiên nhiên... HS Tiểu học rất thích vẽ minh họa còn HS ở THCS thường chỉ minh họa những hình ảnh gì cần phải minh họa.

Muốn vẽ tranh minh họa, GV cần nhắc HS chú ý tới những hình ảnh, tình tiết in đậm nét trong trí tưởng tượng của mình. Các em có thể vẽ bằng bút chì, bút mực, bằng một hoặc nhiều màu, có thể vẽ phác thảo hoặc vẽ chi tiết. Với các bức vẽ của HS, GV không nên đánh giá về kĩ thuật vẽ mà nên tập trung nhận xét về trí tưởng tượng, sự sáng tạo và cảm xúc của các em với tác phẩm.

- *Vận động khi nghe nhạc:* GV cần khuyến khích và tạo điều kiện cho HS được thể hiện các hoạt động tự nhiên khi nghe nhạc. Qua các hoạt động như gõ đệm, đung đưa người, lắc lư, đánh nhịp, nhảy múa... sẽ góp phần phát huy tính tích cực, năng lực cảm thụ và tư duy sáng tạo của các em.

Trong nghệ thuật âm nhạc, sự sáng tạo của mỗi cá nhân đóng vai trò rất quan trọng. HS tiểu học và THCS đang phát triển nhanh về trí tuệ, thể chất và tâm sinh lí, đây là giai đoạn thích hợp để phát huy sự sáng tạo của HS. Sẽ thiệt thòi cho HS nếu GV không tạo điều kiện để HS học tập, rèn luyện và phát huy tư duy sáng tạo của mình, và có thể cũng sẽ là thiệt thòi đối với cả nền Âm nhạc nếu từ đó chúng ta không phát hiện được những hạt giống nhân tài phục vụ đất nước.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Joanna Glover and Stephen Ward, *Teaching Music in the Primary School* (Dạy Âm nhạc trong trường Tiểu học), Cassell London and New York, 1998.
2. *Les éléments de pédagogie générale et d'application* (Những yếu tố sư phạm đại cương và ứng dụng), Édition Ligiene, Paris, 1972.
3. *Teaching the Elementary School Subjects* (Dạy các môn học trong trường Tiểu học), Rex Book Store, Inc. Manila, Philippines, 1995.

SUMMARY

Starting from the definition of creative student in learning the author gives reasons and techniques of music teaching for enhancing creativity among students.